

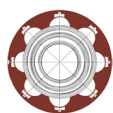
Skurups kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2019-10-11

LASERNA
RESTAURERING

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Skurups kyrka

Skurups församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt, Lunds stift, Skurups socken, Skurup 49:72, Skurups kommun, Skåne län, Skåne.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Söderslätt i Skåne med sina markerade höjdryggar och dalgångar har en av Europas bördigaste jordmåner, vilket är en av förklaringarna till att området präglats av människors närvaro sedan förhistorisk tid. Fullåkersbygden runt Skurup karaktäriseras ännu av närheten till storgodsens Svaneholm och föregångaren Stjärneholm, med ädellövskog, alléer, ålderdomliga vägnät och pilevallar, liksom bystrukturerna och de utflyttade större ensamgårdarna som blev en direkt följd av de skiftesreformer som under sent 1700-tal initierades i Sverige av Rutger Macklean på Svaneholm.

Ortnamnet Skurup kommer av den medeltida borg med namnet Skuderup som var en föregångare till Stjärneholm och sedermera Svaneholm. Namnet dyker upp i skrift för första gången 1443 och nämns då som sätesgård. Efterleden *-rup* med betydelsen torp är medeltida och byns framväxt bör därmed vara samtida med uppförandet av kyrkan på 1100-talet. Kyrkbyn var fram till järnvägens ankomst en medelstor skånsk by, men när den så kallade Grevbanan mellan Malmö och Ystad anlades 1874 växte ett stationssamhälle i karaktäristisk tegelarkitektur snabbt fram och övertog kyrkbyns roll

Flygbild över Skurup 2014, tagen från söder. Foto: Pär-Martin Hedberg.

som centralort för den omgivande landsbygden. Skurups kyrkby utgör riksintresse för kulturmiljövården och som uttryck för riksintresset nämns utöver kyrkan välbevarade bebyggelseinslag karaktäristiska för äldre sockencentrum i form av prästgård med trädgård och skolbyggnad från 1800-talet samt äldre gårdsmiljöer och gatehus.

Kyrkobyggnaden

Skurups kyrka, som är helgad åt Maria, uppfördes kring år 1200 efter traditionellt romanskt kyrkobyggnadsmönster med ett långhus om två travéer, lägre och smalare kor samt halvrund absid i öster. Troligen byggdes samtidigt eller tidigt i kyrkans byggnadshistoria ett västtorn alternativt en förlängning av långhuset åt väster. Sannolikt var det herrskapet på Skuderup som initierade och finansierade kyrkobygget. Patronatsförhållandet är med säkerhet belagt sedan 1400-talet och kom att bestå tills patronatsrätt i Sverige avskaffades 1922. Under 1300-talet valvslås kyrkorummet och kring 1350 dekoreras valven med målningar av den så kallade Snårestadsmästaren, vilka målas över och ersätts med nya målningar som daterats till cirka 1500 och knutits till Lilla Harrie-gruppen. Västförlängningen valvslås senare under medeltiden, vilket tyder på att det skulle kunna röra sig om ett torn snarare än

Skurups kyrka fotograferad på tidigt 1900-tal. Kyrkogården bevarar ännu ängskaraktär medan kyrkan i det närmaste har samma utseende som idag. Bild från ATA, fotograf: O. Halldin

om en del som var införlivad i långhuset. I denna byggnadsdel ska under medeltiden eller 1500-talet enligt olika källor ha funnits en ölkällare med ingång från söder och skiljevägg mot övriga kyrkan. Portalen är idag igensatt men synlig såväl exteriört som interiört. Eventuellt skulle utrymmet kunna ha fungerat som patronatfamiljens privata kyrkorum. Någon gång under medeltiden, troligen 1300- eller 1400-tal, uppförs ett vapenhus framför långhuset sydportal.

1534 uppgår Saritslöv socken i Skurups socken och kyrkan i Saritslöv lämnas att förfalla. Sannolikt är det denna befolkningsökning som ligger bakom att kyrkan på 1590-talet byggs ut genom att ett torn uppförs väster om västförlängningen eller det tidigare tornet, som i det fall det existerat nu rivs ned till långhusets takhöjd. I dagens takstolskonstruktion finns elva takstolar av högre ålder än det nuvarande tornet. Antalet stämmer överens med det ursprungliga långhusets längd, vilket är ett ytterligare tecken på att västförlängningen utgjordes av ett medeltida torn. Under koret anläggs vid samma tid ett gravkor för herrskapet på Svaneholm och troligen tas nya fönsteröppningar upp i västförlängningen. Vid någon tidpunkt i samband eller i nära anslutning till dessa arbeten höjs murverken på långhus och kor och förses med den takfotsgesims i tegel som ännu är bevarad på koret och västförlängningen.

Trots stor skepsis från allmogen visar sig de av Rutger Macklean påtvingade skiftena av jorden ge god avkastning. Under en 25 års-period efter 1785 fördubblas socknens invånare. När Macklean avlider 1816 går Svaneholm i arv till systersonen Kjell Kristoffer Bennet, vilken som ny patronus för kyrkan genomför en rad förändringar. Vapenhuset rivs och tornets västentré tas upp. Tornet hade tidigare haft ingång i söder genom den nuvarande ingången till torntrappan som då även ledde in i vapenhuset. Läktare för att rymma församlingsmedlemmarna uppförs i västra delen av kyrkorummet och det är sannolikt även vid detta tillfälle som en tillbyggnad med läktare norr om långhuset tillkommer. Absiden inreds till sakristia där prästingång i öster tas upp och ny altaranordning tillkommer i koret.

1857–58 genomförs en större ombyggnad under ledning av professor C.G. Brunius, vid vilken kyrkan i stort får sitt nuvarande utseende. Långhusets väggar samt den norra tillbyggnaden rivs ner och två korsarmar uppförs i norr och söder. Tornets trappstegsavlar höjs och västförlängningens fönster förstoras.

1906 tillkommer ny orgel och orgelläktare. Domkyrkoarkitekt Theodor Wählin presenterar 1916 ett restaureringsförslag som inte kommer till utförande. En interiör restaurering 1927–29 omfattar emellertid delar av Wählins förslag. Predikstolen restaureras och flyttas tillbaka från norra sidan av triumfbågen, dit den flyttades vid Brunius restaurering, till den södra. Väggar och valv kalkas om och lågtrycksånga för uppvärmning av kyrkorummet installeras, varpå de båda järnkaminerna tas bort. Tillkomsten av källaren under norra korsarmen bör vara sammankopplat med detta. De främsta bänkarna i mittskeppet avlägsnas för att möjliggöra breddning av bänkarna, ryggstödens lutning justeras och hela bänkinredningen målas om i en ljus kulör med marmorerade fyllningar. 1930 sker utvändiga putsningsarbeten med cementbruk. I början av 1930-talet upprättar Einar Lundberg på Byggnadsstyrelsen

ett program för ny sakristia samt restaurering av kor och absid och några år senare tas ett program för restaurering av kyrkan och församlingshemmet fram av länsarkitekt Nils A. Blanck. Huruvida dessa förslag kommer till utförande framgår inte av källorna. 1939 görs partiella friläggningar av kyrkans medeltida kalkmålningar för att kartlägga art och omfattning. Större delen av korets västra valvkappa friläggs liksom större delen av norra korväggen samt delar runt absidens nordöstra fönster.

1950–51 genomförs omfattande restaurerings- och renoveringsarbeten under ledning av Eiler Græbe. Bland annat läggs takteglet om, fasaderna putsas och kalkas och nya hängrännor av koppar tillkommer. Invändigt förses orgelläktaren med underbyggnader för sakristia och förråd, tegelgolven ersätts av kalksten och de medeltida kalkmålningarna friläggs nu i sin helhet och konserveras av konservator Oswald Oswald. Två lager målningar konstateras, 1300-talsmålningar av den så kallade Snårestadsmästaren samt färgrikt måleri från 1400-talet, vilka endast åtskiljs av ett tunt kalklager. Av 1400-talsmålningarna bevaras en mindre referensyta i absiden medan de övriga målningarna plockas ner och deponeras på Historiska museet i Lund. I koret och absiden tas igensatta romanska fönsteröppningar upp medan östentrén sätts igen och ersätts av en liknande mindre rundbågig fönsteröppning. Altare och piscina i hörsandsten tillkommer liksom ny altarring och ett epitafium restaureras och flyttas från koret till norra korsarmen. Gravkoret restaureras vilket även innefattar tillverkning av en sarkofag av kalksten för Rutger Mackleans kvarlevor. Interiören och åtminstone delar av den fasta inredningen målas om och el- och värmesystem kompletteras.

1957 byts fönster och dörrar ut efter ritningar av arkitekt Torsten Leon-Nilson. 1968 putsas fasaderna med kalkcementbruk och avfärgas med cementbaserad färg. Konservator Albert Eriksson konserverar 1976 altartavla, epitafium samt kalkmålningarna och året därpå tas främsta bänkraden i mittgången bort och trappräcken av plattstål tillkommer mot koret.

Interiören fotograferad någon gång mellan 1906 och 1928. Bänkarna är ådringsmålade och predikstolen vit. Över altaret hänger ännu den tidigare altartavlan. Bild från ATA, fotograf okänd.

Orgeln restaureras 1978 av Bröderna Moberg, Sandviken och 1979 utförs utvändiga putslagningar med kalkcementbruk som målas med silikatfärg med en stor andel plast. 1988 konserveras diverse äldre böcker av papperskonservator Karin Björverud och samma år installeras inbrottslarm. Året därpå putsas kyrkan om med hydrauliskt kalkbruk och avfärgas med kalkcementfärg. Absidens tak täcks med fabrikslackad plåt. För handlingarna står Uno Nilsson, K-Konsult. I samband med arbetena genomförs en murverksdokumentation av Petter Jansson vid Landsantikvarien.

1998 sker ändringsarbeten i vapenhus, sakristia och kapprum efter förslag av inredningsarkitekt Anna Sandberg. Bland annat flyttas wc till nuvarande placering. Bakre bänken i långhusets södra bänkkvarter tas bort för att ge plats åt ljud- och ljusmanöverpanel och nya radiatorer tillkommer. 2001 installeras fjärrvärme och norra takfallens tegel läggs om. Året därpå tas två bänkar i långhusets västra del bort för att öka tillgängligheten och ge plats åt en ljusbärare. 2009 tillkommer nytt högtalarsystem och 2012 avlägsnas långhusets två främre bänkar. Samma år genomförs en utvärdig renovering där bland annat södra takfallens tegel läggs om. Vid en invändig restaurering 2013 konstateras att väggar och valv i långhus, korsarmar och västförlängning som skulle omkalkas var målade med organisk färg. Väggarna knackas därför rena och putsas om medan valven rengörs. Äldre färglager i brungrått respektive rosa påträffas, liksom fragment av medeltida kalkmålningar. Större delar av bänkkvarterens brädgolv byts ut och bänkarna målas delvis om. Bänkar tas bort i korsarmarna och under läktaren. Arbetet fortsätter 2014 med konservering av kalkmålningarna i kor och absid samt av viss inredning och inventarier som predikstolen, epitafier och den tidigare altartavlan. 2016 kompletteras befintliga vattenburna radiatorer med värmestyrning, fler vattenburna radiatorer samt elradiatorer efter handlingar upprättade 2013 av Ramböll Sverige AB.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av långhus, smalare och lägre kor, halvrund absid i öster, fullbrett torn i väster samt korsarmar i norr och söder. Murverken är uppförda i tuktad gråsten och kalksten. I korsarmarna från 1800-talet har rivet material från det romanska långhuset återanvänts. Listverk, omfattningar och hörnkedjor är utförda i tegel och kalksten och i de romanska delarna även sand- och kritsten. Tornets övre våningar inklusive trappgavlarna är murade i rött handslaget tegel medan korsarmarnas trappgavlar är utförda i gult maskinslaget tegel. I tornets gavelrösten har återanvända skulpterade kritstenar påträffats, vilka har antagits härstamma från Stjärneholms slott som övergavs vid uppförandet av Svaneholm. Absid och kor har en ursprunglig låg skråkantad sockel av finhuggna oputsade kalkstenar medan korsarmarnas och långhusets västförlängnings utkragande sockel är vitputsad. Tornet saknar markerad sockel. Fasaderna är till största del spritputsade med kalkcementputs och avfärgade med vit kalkcementfärg. I samtliga fasader utom absidens återfinns vitmålade ankarslutar. Omfattningar, nischer och delar av listverken är slätputsade. I hörnkedjor och listverk är stenar delvis frilagda. Kyrkans sadeltak och trappgavlar är avtäckta med rött enkupigt tegel. På tornet, södra korsarmen och långhusets södra takfall ligger Vittingetegel medan norra korsarmen och långhusets norra takfall

är avtäckta med tegel från Svedala och Börringe. Absidens hjälmtak är belagt med brunmålad plåt i skivtäckning med förskjutna tvärfalsar. Kyrkans nuvarande dörrar och fönster tillkom 1957. De rakt eller stickbågigt avslutade dörrbladen är klädda med stående laserad ekpanel och beslagna med raster av svart målat smide. Fönstren har karm och bågar av svartmålad plattjärn med kors- eller diagonalställd blyspröjsning och utvändigt placerade isolerglas. Solbänkarna är utförda i kalksten som i vissa fall avtäckts med kopparplåt. Hängrännor och stuprör är av koppar.

Huvudentrén i väster nås via en fyra steg hög trappa i granit med halvrund planform. I en rundbågig portal med omfattning i tre språng sitter en rakt avslutad och kopparavtäckt pardörr med utformning enligt beskrivning ovan. Över pardörren återfinns ett lunettformat överljus i vitmålat trä med spröjsning i svängda former. I östra delen av tornets södra fasad nås ingången till torntrappan via en två steg hög granittrappa. Muröppningen med omfattning i ett språng är stickbågig, liksom det enkla dörrbladet. I höjd med långhusets takfot löper en enkel gördelgesims av putsat tegel, vilken markerar tornvåningens golvnivå och övergången mellan naturstens- och tegelmurverk. Tornvåningen har en mindre rektangulär glugg i väster med en lucka i brunmålat trä försedd med ett rundbågigt glas. Klockvåningen har två stickbågiga ljudöppningar med mittpost och ljudluckor av stående brunmålad panel i varje väderstreck. Över den östra ljudöppningen finns en liggande rektangulär nisch och i trappgavlarna återfinns vardera en mindre glugg, åt väster rundbågig och åt öster svagt spetsbågig.

Långhusets västförlängning har ett rundbågigt fönster i söder och ett i norr. Fasaderna avslutas upptill av en enkel takfotslist i ett språng. De blyspröjsade fönstrens bågar av svartmålad plattjärn indelas med en mittpost och två tvärposter. Fönstret är liksom kyrkans övriga fönster försett med ett utvändigt isolerglas. Solbänken är avtäckt med kopparplåt. Under fönstret finns en frilagd omfattning till en tidigare ingång, vilken markeras genom en svagt indragen slätputsad nisch. Omfattningen bryts av det på 1800-talet upptagna fönstret.

De båda korsarmarna är identiskt utformade. Västra fasaderna upptas av en hög rundbågig omfattning i tre språng som rymmer en stickbågigt avslutad dörr och ett mindre rundbågigt fönster. Dörrbladet är utformat enligt samma princip som övriga dörrar och fönstret har diagonalställd blyspröjsning med

Korets sydfasad med det romanska hagioskopet till vänster.

färgade glas. Östra fasaderna har motsvarande rundbågiga omfattning men här endast kring ett högre fönster med diagonalställd blyspröjsning och färgade glas indelade i två högsmala rundbågar med överliggande fyrpass. Solbänkarna är utförda i kalksten. Väst- och öst fasaderna avslutas upptill med en spritputsad takfotslist som kragar ut i tre raka språng. I gavlarna återfinns två fönster med samma utformning som i östfasaderna. I gavelröstena finns sex högsmala ventilationsgluggar indelade i två grupper om tre med rundbågig omfattning i två språng samt tre runda blinderingar med fyrpass i relief.

Korets fasader har frilagda hörnkedjor och avslutas upptill av en spritputsad takfotslist som kragar ut i tre raka språng med delvis frilagd sten. Södra fasaden har ett rundbågigt fönster med korsställd spröjsning i en slätputsad nisch tillkommen samtidigt som korsarmarna. Solbänken är av kalksten. Under och söder om detta fönster finns en ursprunglig rundbågig fönsteröppning vars låga placering antyder att den fungerat som hagioskop, en anordning som möjliggjorde att människor som inte fick eller kunde gå in i kyrkan kunde följa förrättningen vid altaret. Den frilagda omfattningen är utförd i kalk- och sandsten. Strax över sockeln finns två mindre rundbågiga fönsteröppningar till gravkoret. Norra fasaden har ett högt placerat ursprungligt mindre rundbågigt fönster med frilagd omfattning av kalk- och sandsten. Murverket i korets östgavel har av okänd anledning och vid okänd tidpunkt ersatts av en bräddad vägg klädd med brunmålad plåt.

Absiden har tre mindre rundbågiga fönster varav de i sydöst och nordöst delvis bevarar sina ursprungliga omfattningar medan fönstret i öster är en rekonstruktion av ett möjligt ursprungligt fönster som tillkom vid det tidiga 1950-talets restaurering och då ersatte en östentré. Absidens fasad avslutas mot takfoten med en slätputsad rundbågefris.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i väster nås vapenhuset som utgörs av ett avlångt rum i tornets bottenvåning, vars norra och södra delar har avdelats med skiljeväggar för att skapa utrymme för sakristia, wc, förråd samt trappa till orgelläktaren. Golvet är belagt med plattor av grå kalksten, skiljeväggarnas breda plank är målade i en ljus rödgul kulör och det plana innertaket är klätt med vitmålat skivmaterial med infälld belysning. Vid västentrén är murverket putsat och vitmålat. Entrédörrens insida utgörs av en ramverkskonstruktion med fyra fyllningar i vardera dörrblad, allt i ek. Dörrarna mot utrymmena i norr och söder har gråmålade foder och ramverk medan fyllningarna är marmorerade i grått och brunt, en färgsättning som går igen från kyrkans bänkinredning. Vapenhuset delas in i en i öst- och västdel av en pardörr med samma färgsättning men med glasade övre fyllningar. En likadan pardörr leder i öster in till kyrkorummet.

Långhuset och korsarmarna har samma kalkstensgolv som i vapenhuset. Den slutna bänkinredningen står på obehandlade trägolv utom i norra korsarmen där golvet är lackat. Väggar och valv är putsade, de förra vitkalkade och de senare vitmålade med organisk färg. Den medeltida västförlängningens ribbvalv vilar på knippepilastrar med enkelt profilerade kapital. Långhuset och korsarmarna utgörs av sex valvtravéer

Kyrkorummet mot koret i öster.

med ribbvalv och pilastrar enligt samma princip, tillkomna vid Brunius ombyggnad på 1800-talet. Sköld- och gördelbågar är rundbågiga. I västförlängningens södra mur finns en igensatt medeltida dörröppning med omfattning av frilagd kalksten. De båda fönstren saknar här innerbågar, till skillnad från i korsarmarna som har innerbågar av gråmålat trä. Korsarmarnas väggar pryds av äldre gravhällar, epitafium, psalmnummertavlor och en tidigare altartavla samt lampetter i mässing. I samtliga travéer utom i västförlängningen hänger takkronor i mässing. Västförlängningen upptas istället av orgelläktaren som förutom i murverken vilar på kolonner ståendes i bänkkvarteren. Kolonnernas övre del är målade i en brun eller bronsaktig kulör, medan de nedre delarna är inmålade i samma grå kulör som bänkinredningen. Barriären utgörs av profilsågade balusterdockor kring ett mittparti uppbyggt som ramverk med tre fyllningar, av vilka den centrala pryds av en förgylld girland. Ramverken är gråmålade medan balusterdockor och fyllningar är marmorerade enligt samma princip som dörrarna i vapenhuset. Kyrkrummet upptas i övrigt främst av den slutna bänkinredningen. Närmast koret har borttagna bänkrader ersatts av lösa stolar. Predikstolen återfinns söder om triumfbågen och dopfunten norr därom. Mor norra korsarmens östvägg finns en kororgel.

Koret med halvrund absid nås via den rundbågiga triumfbågen samt en fyra steg hög trappa i kalksten. Golvet är belagt med kalksten lika den övriga kyrkan medan väggarna, korets ribbvalv och absidens hjälmvalv är putsade och till största del täcks av medeltida kalkmålningar. Målningarna har daterats till mitten av 1300-talet och tillskrivs

Snårestadsmästaren, vars verk karaktäriseras av hjärtformad bladornamentik i valvhjässan och figurer framställda under stjärnprydda baldakiner. Målningarna i Skurups kyrka anses allmänt vara mästaren eller verkstadens höjdpunkt. I korets fyra valvkapor framställs Maria Bebådelse, Jesu födelse, Konungarnas tillbedjan samt Frambärandet i templet. På korväggarna, där målningarna är mer fragmentariska, syns Jesu dop och ett motiv som tolkats som en skapelsescen. Absidens hjälmvalv har Majestas Domini-motiv och på väggarna syns fragment av vad bland annat tolkats som Johannes döparen, S:t Laurentius och en biskop.

I korets golv finns en kalkstensplatta med dragringar under vilken en trappa leder ner till gravkoret, vars väggar och tunnvalv är murade med rött tegel och vitputsade. I den absidformade avslutningen åt öster finns en nisch med ett krucifix. Ett tiotal kistor tillhörande adelsläkterna Gyllenstierna och Sparre förvaras i utrymmet, liksom Rutger Mackleans sarkofag i kalksten.

Första tornvåningen ovanför vapenhuset nås via en murad trappa med ingång på tornets södra sida. Rummet har låg takhöjd, där taket utgörs av andra tornvåningens golvbjälklag. Naturstensmurverken är oputsade. En trätrappa leder upp till andra tornvåningen, med obehandlat brädgolv, murverk med brett utstrukna fogar och en stolpverkskonstruktion som bär upp klockvåningens golvbjälklag. I öster leder en dörr in till kyrkvinden. Klockvåningen har obehandlat brädgolv och murverken, som utgörs av tegel och natursten, är delvis putsade. Rummet upptas av klockbocken i ek

Koret och absiden med kalkmålningar av Snårestadsmästaren.

där kyrkans tre klockor hänger. Kyrkvindens västra del har i samband med 1950-talets restaurering inretts till museum, med spontat obehandlat trägolv och vitmålat brädat innertak. Här förvaras bland annat en äldre altaranordning med altarring, en bänkdörr från 1559, skulpterade byggstenar av kritsten som möjligen härrör från den rivna borgen Stjärneholm, äldre taktegel och orgelpipor mm. Här finns även monterskåp med ett flertal kistplåtar som påträffades i gravkoret samt kollektbössor, mynt och beslag. Långhusets takstolar av furu med kungsstolpar och långstol tyder på att de härstammar från 1500-talet. Övriga byggnadsdelars takstolskonstruktioner har sannolikt tillkommit i samband med byggandet av korsarmarna på 1800-talet. I tornet finns delvis återanvända äldre delar av ek. Valven är isolerade med mineralull.

Inredning och inventarier

Altaret utgörs av ett blockaltare murat i höörsandsten med altarskiva av sandsten. Tillverkat vid Eiler Græbes restaurering 1950–51. Den tidigare altaranordningen med altarring från 1817 är placerad i museet på vinden. En äldre altartavla hänger i norra korsarmen.

Altarkrucifixet med kors av brunlaserat trä och kristusfigur i gotisk stil av gips är tillverkat på 1930-talet. Upphovsman okänd.

Den tredelade mobila *altarringen* är uppbyggd av figursågade balusterdockor marmorerade i grågrönt. Över- och underliggare är enkelt profilerade och är liksom sockeln gråmålade. Knä- och handfall är klädda med röd sammet. Altarringen tillkom vid Eiler Græbes restaurering 1950–51.

Predikstolen av polykromt bemålad ek tillverkades 1605 under Christian Gyllenstiernas tid som patronus. En numera försvunnen baldakin ska ha burit vapnen för ätterna Gyllenstierna, Kaas och Rud. Enligt uppgift från 1920-talet ska den ursprungligen varit en så kallad läktarpredikstol placerad framför triumfbågen, som under Mackleans tid byggts om till nuvarande form och placerats på triumfbågens södra sida. Vid Brunius ombyggnad på 1800-talet flyttades den till norra sidan för att vid Græbes restaurering 1950–51 åter flyttas tillbaka. Foten med hexagonal planform och svängt överstycke ersatte vid detta tillfälle en murad sockel. Korgens fyra sidor pryds av rundbågemotiv där de fyra apostlarna framställs skurna i högre relief med respektive attribut. Hörnen markeras av karyatider med joniska kapital, gestaltade som fyra av dygderna, Spes (Hoppet) med ett ankare, Justitia (Rättvisan) med väg, Sapientia (Visheten) med en orm och en spegel (som saknas) samt Fides (Tron) med ett kors. På över- och understyckena framställs förgyllda bibelcitater på latin mot svart botten. På trappbarriären återfinns en herm gestaltad som Moses, vilken bör utgöra en av åtminstone två hermer som sannolikt ingått i läktarpredikstolen. Den ursprungliga färgsättningen, som i övrigt går i rött, grönt, vitt och brunt, rekonstruerades vid en restaurering av predikstolen 1928 utförd av konservator Stina Kjellin. Vid detta tillfälle tillverkades även en ny fyllning till korgen som tidigare gått förlorad, med ny Matteusfigur, av bildhuggare Berling i Malmö.

Den romanska *dopfunten* är stilhistoriskt daterad till 1200-talet. Foten i kalksten har hörntappar utformade som ansikten, dock kraftigt nernötta. Den skålformade cuppan är liksom skaftet med vulst utförd i höörsandsten. Cuppan pryds överst av en tunn repstavslist.

Den slutna *bänkinredningen* härstammar troligen från Brunius ombyggnad på 1850-talet och är indelad i fyra kvarter kring mittgången. I korsarmarna, där bänkarna är riktade mot mittgången, finns gångar utmed ytterväggarna. I kvarteren närmast och under läktaren har bänkarna avlägsnats till förmån för barnhörna och plats för ljushållare. Dörrar, skärmar och ryggstöd är uppbyggda som ramverk med fyllningar medan gavlarna är släta. Överst löper ett enkelt profilerat listverk. Bänkarna är försedda med psalmbokshållare och sittdynorna är klädda med grågrönt linnetyg. Bänkkvarteren var ursprungligen ådringsmålade i ekimitation. Nuvarande färgställning i grått med grågrönmarmorade fyllningar tillkom på 1920-talet då bänkarna även glesades ut och ryggstödens lutning justerades. Vid ett senare tillfälle har ramverkens grågröna bemålning ersatts av en ljusare grå kulör, som emellertid återställdes vid en restaurering 2013.

Orgeln med 14 stämmor fördelade på två manualer plus pedal tillverkades 1906 av den framstående orgelbyggaren Eskil Lundén i Göteborg. Orgeln har rörpneumatisk traktur kopierad av den tyske orgelbyggaren Wilhelm Sauer och är troligen den enda bevarade Lundénorgeln med denna konstruktion. Den vitmålade fasaden med synliga stumma pipor som flankeras av integrerade dörrar har ett klassicistiskt formspråk där den för tiden aktuella jugendstilen gör sig påmind i dörrbladens säregna avslutning och

Predikstolen i polykromt bemalad ek från 1605.

Den romanska dopfunten utgör kyrkans äldsta inventarium.

svängda överstycken liksom i den förgyllda bladornamentiken. *Kororgeln* är en så kallad Ceciliaorgel med sex stämmor fördelade på en manual och pedal tillverkad 1978 av Anders Perssons orgelbyggeri, Viken. Den femdelade fasaden är modernistiskt utformad med rektangulära och vinkelställda pipfält och förgylld ornamentik i dansk stil.

Kyrkan har tre *kyrkklockor* av malm. Storklockan och den så kallade Fredsklockan göts i Köpenhamn i samband med tornets uppförande 1595 då Gabriel Sparre och Elisabeth Trolle var patronatsfamilj. Fredsklockan är något mindre men i övrigt är utformningen identisk, med tunna bladfriser och inskriptioner. 1955 tillkom Böneklockan, som är gjuten i Ystad, genom donation av Otto Håkansson

Kyrkan har en rad övriga föremål av kulturhistoriskt intresse. I kyrkorummet finns bland annat en äldre altartavla från 1600-talet, äldre psalmnummertavlor samt gravhällar och ett epitafium kopplade till patronatsfamiljerna på Svaneholm och församlingens präster. En fattigstock i ek från 1507 är placerad vid den igensatta ingången under orgelläktaren. I museet på vinden finns ett flertal föremål som beskrivits övergripande under *Interiör*.

Kyrkogård

Skurups kyrkogårds äldsta delar är samtida med kyrkan. Medeltida kyrkogårdar var vanligen små och omgav kyrkan i dess direkta närhet, möjligen kan den oregelbundna rektangel som syns på 1780-talets skifteskartor motsvara den medeltida utbredningen. Troligen sker den första utvidgningen i samband med ombyggnaden av kyrkan i slutet av 1850-talet, och då åt väster och norr. I slutet av 1910-talet tillkommer ett större stycke mark i norr och sedermera adderas en långsmal remsa utmed västra sidan, möjligen med start kring bårhusets uppförande på 1930-talet. I denna del anläggs 2005 en askgravlund efter ritningar av landskapsarkitekt Monica Sandberg. 1946–48 anläggs Södra kyrkogården på södra sidan bygatan, vars östra del omdisponeras för urngravplatser vid mitten av 1970-talet. Runt 1970 inköps ett större markområde väster om huvudkyrkogården. Här anläggs 1976 en minneslund efter ritningar av arkitekt Staffan Larsson medan området söder därom tas i bruk i början av 1980-talet, gestaltat av landskapsarkitekt Per Friberg. 1988 invigs skulpturer i minneslundens föreställande de fyra evangelistsymbolerna utförda av skulptör Ingegerd Lundahl-Olsson, Lund.

Kyrkogårdens yta uppgår idag till drygt 70 000 kvadratmeter och är således en ovanligt stor landsortskyrkogård. De många utvidgningarna i kombination med ett sedan mitten av 1900-talet avtagande befolkningstryck gör att kyrkogårdens olika delar i stor utsträckning bevarar struktur och gestaltning från respektive tillkomsttid, där de medeltida delarna och den första utvidgningen präglas av kyrkogårdsidealerna från tiden kring sekelskiftet 1900. Kyrkogården är till största del gräsbeväxt och vegetationen domineras av trädkransar och ett flertal alléer av bland annat lind och formklippt avenbok i kombination med formklippta städsegröna buskar och barrträd samt häcksystem av buxbom eller avenbok. Gravplanteringar utgörs i stor utsträckning av traditionella kyrkogårdsväxter som exempelvis rosor, kärleksört och ormbunke.

Skurups kyrkogård 2014. Foto: Pär-Martin Hedberg.

Byggnader på kyrkogården

Sydväst om kyrkan finns ett bårhus ritat av arkitekt Albert Larsson 1930. Byggnaden är uppförd i historiserande stil med vitputsade tegelmurverk, trappstegsgavlar och rundbågiga fönster- och dörröppningar. Någon gång, troligen under 1960- eller 1970-talet, utvidgades byggnaden cirka 7 meter åt väster, där ny entré i form av en rundbågig kopparklädd pardörr tillkom i västgaveln. Dörrbladen är troligen återanvända från den tidigare entrén i öster som ännu är markerad i putsen. Vid utbyggnad fick den äldre östra delen ny användning som kylrum, teknikrum och wc, medan den västra delen inreddes som begravningskapell. Sadeltakets avtäckning med betongpannor härör sannolikt från ombyggnaden.

Kulturhistorisk karaktärisering för Skurups kyrkoanläggning

Södersläotts fullåkersbygd runt Skurup präglas av närheten till storgodsens Svaneholm och föregångaren Stjärneholm, med ädellövskog, alléer, ålderdomliga vägnät och pilevallar, liksom bystrukturerna och de utflyttade större ensamgårdarna som blev en direkt följd av de skiftesreformer som under sent 1700-tal initierades i Sverige av Rutger Macklean på Svaneholm. Kyrkbyn var fram till järnvägens ankomst en medelstor skånsk by, men när den så kallade Grevbanan mellan Malmö och Ystad anlades 1874 växte ett stationssamhälle i karaktäristisk tegelarkitektur snabbt fram och övertog

kyrkbyns roll som centralort för den omgivande landsbygden. Skurups kyrkby utgör riksintresse för kulturmiljövården och som uttryck för riksintresset nämns utöver kyrkan välbevarade bebyggelseinslag typiska för äldre sockencentrum i form av prästgård med trädgård och skolbyggnad från 1800-talet samt äldre gårdsmiljöer och gatehus.

Skurups kyrka, som är helgad åt Maria, uppfördes kring år 1200 efter traditionellt romanskt kyrkobyggnadsmönster med långhus, lägre och smalare kor samt halvrund absid i öster. Kyrkan karaktäriseras idag av ett utbyggnadsmönster typiskt för romanska skånska landsortskyrkor, med adderat västtorn och korsarmar tillkomna i samband med 1700- och 1800-talens kraftiga befolkningsutveckling. Långhusets västförlängning tillkom tidigt i byggnadshistoriken, möjligen redan i nybyggnadsfasen, och mycket tyder på att den utgjort ett medeltida västtorn vilket inte var ovanligt i kyrkor med stark koppling till en storgård. Utbyggnaderna av kyrkan speglar också storgodsdriften. 1500-talstornets tillkomst är rimligen en följd av den utökning av församlingen som sker i och med att Saritslövs socken uppgår i Skurups, vars syfte anses ha varit att knyta fler dagsverkare till Svaneholm. Den nämnda befolkningsökningen under 1700- och 1800-talen och utbyggnaderna av kyrkoanläggningen det för med sig är i Skurups socken direkt kopplade till Mackleans jordbruksreformer som i förlängningen kom att förändra stora delar av den svenska landskapsbilden. Av väsentlig betydelse för upplevelsen av kyrkans exteriör är även Eiler Græbes restaurering 1951–52, där koret och absiden återfick sin medeltida gestaltning genom upptagande och rekonstruktion av romanska fönsteröppningar. De medeltida murverken har tillsammans med detaljer som fönsteröppningarnas omfattningar och absidens rundbågefris arkitektur- och byggnadsteknikhistoriska värden. Detsamma gäller tornet från sent 1500-tal och långhusets ålderdomliga takstolskonstruktion med kungsstolpar och långstol som har senmedeltida rötter. Av särskilt kulturhistoriskt intresse är den lågt sittande fönsteröppningen med lucka på korets södra sida, ett så kallat hagioskop, där den som inte kunde eller fick gå in i kyrkan kunde följa förrättningen vid altaret utifrån. Hagioskop finns endast bevarade i ett fåtal kyrkor i landet.

Även interiört är Græbes restaurering avgörande för synliggörandet av kyrkans äldsta historia. I koret och absiden frilades och konserverades vid detta tillfälle de kalkmålningar som daterats till mitten av 1300-talet och tillskrivits den så kallade Snårestadsgruppen. Målningarna i Skurup anses utgöra verkstadens konstnärliga höjdpunkt och besitter synnerligen höga konsthistoriska värden. Medeltiden kommer även till uttryck i västförlängningens ribbvalv, den romanska dopfunten och den senmedeltida fattigstocken. I dopfunten har församlingens medlemmar invigts i den kristna gemenskapen i över 800 år och den har utöver sitt konsthistoriska värde därmed ett särskilt kontinuitetsvärde för socknens invånare. Fattigstocken förmedlar äldre tiders sociala strukturer. Kyrkorummet domineras i övrigt av C.G. Brunius ombyggnad på 1800-talet, med tidtypiska volymer, stora rundbågiga fönsteröppningar med polykromt glas och medeltidsinspirerad valvslagning. Patronatsförhållandet mellan kyrkan och Svaneholms ägare går som en röd tråd genom århundradena och manifesteras dels i gravkoret, där Rutger Mackleans sarkofag tilldrar sig störst personhistoriskt intresse, dels i inredningen och inventarierna. Epitafium och

äldre gravhällar i kyrkorummet, stor- och fredsklockan i tornet samt ett antal äldre kistplåtar och en herrskapsbänksgavel på museivinden talar genom sina inskriptioner ett tydligt språk i denna fråga. Predikstolen, ett skickligt utfört hantverksarbete från 1605, har i denna mening förlorat något av sin kontext då baldakinen som ska ha pryts av ätterna Gyllenstiernas, Kaas och Ruds vapen har gått förlorad. Tydliga inslag från tiden efter 1800-talet är få i kyrkorummet. Orgeln med läktare från 1906 har ett enkelt och klassicistiskt formspråk med inslag av jugend, där orgelbarriären formmässigt knutits samman med den på 1950-talet tillverkade altarringen. Orgeln har en sannolikt unik konstruktion för den namnkunnige orgelbyggaren Eskil Lundén och tillskrivs höga musikaliska och kulturhistoriska värden. Kororgeln från 1978 av orgelbyggare Anders Persson utgör det enda påtagligt modernistiska inslaget, även om borttagning av bänkar till förmån för bland annat lösa stolar, tillgänglighet och barnhörna är uttryck för sentida behov och normer.

Skurups kyrkogårds äldsta delar närmast kyrkan har medeltida anor samtida med kyrkan. En rad utvidgningar under en dryg hundraårsperiod från mitten av 1800-talet som sammanfaller med Skurups expansiva fas som samhälle har emellertid lett till att kyrkogården idag uppgår till drygt 70 000 kvadratmeter och således är en ovanligt stor skånsk landsortskyrkogård. De många utvidgningarna i kombination med ett sedan mitten av 1900-talet avtagande befolkningstryck gör att kyrkogårdens olika delar i stor utsträckning bevarar struktur och gestaltning från respektive tillkomsttid, där de medeltida delarna och den första utvidgningen präglas av kyrkogårdsidealen från tiden kring sekelskiftet 1900. Kyrkogården är till största del gräsbeväxt och vegetationen domineras av trädkransar och ett flertal alléer av bland annat lind och formklippt avenbok i kombination med formklippta städsegröna buskar och barrträd samt häcksystem av buxbom eller avenbok. Gravplanteringar utgörs i stor utsträckning av traditionella kyrkogårdsväxter som exempelvis rosor, kärleksört och ormbunke. Merparten av de äldre gravvårdarna har arkitekturhistoriska värden och är väsentliga för kyrkoanläggningens karaktär. På gravvårdarna förekommer yrkestitlar i stor utsträckning, vilka har ett socialhistoriskt värde då de speglar bygdens historia och utveckling.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Skurups kyrka präglas av tre dominerande byggnadsperioder, den medeltida, det sena 1500-talet samt ombyggnaderna under 1850-talet. Dess ålderdomliga karaktär bör beaktas vid alla eventuella förändringar i kyrkans exteriör, interiör eller närmiljö, med fokus på nämnda byggnadsperioder. Även små ingrepp kan påverka helhetsbilden.
- Kyrkans medeltida kalkmålningar är liksom stora delar av den fasta inredning i trä av största vikt för upplevelsen av kyrkorummet. För att undvika skador bör ett jämnt inomhusklimat eftersträvas.

- Fönstrens sentida utvändiga isolerglas förtar delvis upplevelsen av de blyspröjsade och delvis polykroma glasen. Vid framtida underhållsarbeten bör en lösning med invändigt isolerglas alternativt reflexfritt glas övervägas.
- Kyrkogården bör förvaltas med fokus på att bevara de olika delarnas nuvarande karaktär.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkan och delar av kyrkogården ligger inom registrerat fornlämningsområde Skurup 55:1 som avser bytomten enligt enskifteskartan från 1785 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Skurups kyrka, Skurups församling, Underhållsplan (2009-08-25), SWECO Architects AB, Malmö.

Skurup kyrkogård, Vård- och underhållsplan (2017-06-22), Landskapsgruppen Öresund AB, Lund.

Diverse arkivmaterial, antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm.

Jansson, P., *Murverksdokumentation Skurups kyrka*, Landsantikvarien i Malmöhus län: 1989.

Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram. Skurups kommun: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/kulturmiljoprogram/oversiktliga-beskrivningar/oversiktliga-kommunbeskrivningar/skurup.html>, hämtad 2019-09-17.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, hämtad 2019-10-10.

Skurups kommun. Bygga, bo & miljö. Översiktsplan: <https://www.skurup.se/oversiktsplan>, hämtad 2019-09-17.

Svenska kyrkan. Skurups församling. Skurups kyrka: <https://www.svenskakyrkan.se/skurup/skurups-kyrka>, hämtad 2019-10-08.

Platsbesök 2019-09-11.

Övriga uppgifter

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Inventeringsdatum: 2019-09-11.

Fältinventering: Max Laserna och Henrik Nilsson

Foto (där inte annat anges): Max Laserna och Henrik Nilsson

Layout: Henrik Nilsson

Färdigställd: 2019-10-11.